

Nicos Mouzelis

SOCIOLOGIJSKA TEORIJA: TO JE PO LO KRIVO?

Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2000, 272 str.

Margareta Gregurović

➔ Što je pošlo krivo u postparsonsovskoj sociologijskoj teoriji govori nam djelo iz opusa Nicosia Mouzelisa "Sociologijska teorija: što je pošlo krivo?" Mouzelis je profesor pri *London School of Economics*. Osnovna su područja njegova rada razvoj država i parlamentarnih institucija u brojnim balkanskim i latinskoameričkim društvima kasne industrijalizacije te noviji teorijski smjerovi i njihov značaj za proučavanje politike zemalja Trećeg svijeta. Ostala područja koja ga zanimaju jesu historijska sociologija, teorija države, razvoj marksističke i postmarksističke misli, te noviji smjerovi u modernoj sociologijskoj teoriji kojoj pripada i ova knjiga, objavljena prvi put 1995. godine. Još su neka od njegovih značajnijih djela: *Politics in the Semi-Periphery: Early Parliamentarism and Late Industrialisation in the Balkans and Latin America* (1986), *Post-Marxist Alternatives: The Construction of Social Orders* (1990), *Back to Sociological Theory: The Construction of Social Orders* (1990) te *Subjectivist-Objectivist Divide: Against Transcendence* (2000).

Zadatak je ovog djela rješavanje uvijek prisutnog sociologijskog problema pronalaženja jedinstvene sociologijske teorije što će biti prilagodljiva konstantno mijenjajućoj socijalnoj zbilji. Autor ovu "novu" sociologijsku teoriju, unutar svog konceptualnog pragmatizma, vidi kao "specijaliziranu subdisciplinu sociologije, kojoj je glavni cilj kritičko procjenjivanje postojećih konceptualnih oruđa i stvaranje novih" (str. 31).

Posebna pažnja usmjerena je na dimenzije odnosa agencija struktura, mikro-makro razina te problem akcije i strukture. U svrhu jednostavnijeg rješavanja problema, knjiga je podijeljena na dva dijela: dijagnozu (1., 2. i 3. poglavlje) i provizornu pomoć (4. - 7. poglavlja i Dodatak).

U prvom dijelu autor pokušava otkriti uzroke

"bolesti" sociologijske teorije i pokazati zašto interpretativne sociologije (u 1. poglavlju *Slijepo ulice mikrosociologijskog teoretiziranja: pretjerana reakcija na Parsonsa*) kao i teorije racionalnog izbora (u poglavlju *Teorije racionalnog izbora: od mikroosnova do redukcionizma*) nisu uspjele pronaći odgovarajuća rješenja za probleme odnosa mikro-makro relacija. Zanemarivanje makroaktera u interpretativnim teorijama dovelo je do ozbiljnih problema u sociologijskoj teoriji, zbog toga što makrosociolozi zanemaruju činjenicu da akteri, zbog svojih različitih pristupa kulturnim, političkim i ekonomskim proizvodnim sredstvima, na različite načine pridonose konstrukciji društvene zbilje. Isto tako autor ističe da su pristupi teorije igara, što se bave makro/kolektivnim akterima, neadekvatni za rješavanje mikro-makro odnosa, te odnosa agencija-struktura zbog nedovoljnog naglašavanja povijesnih i sociokulturnih okvira unutar kojih ljudska racionalnost poprima svoje specifične oblike. Mouzelis za to koristi analizu djela J. Colemana *Foundations of Social Theory* (Osnove društvene teorije), te Colemanovu i Elsterovu interpretaciju koncepta normi i interesa.

Dijagnoza završava interpretacijom poststrukturalističkih teorija koje slijede strategiju teorijske dediferencijacije, odnosno ukidanja granica između disciplina, suprotstavljene konvencionalnoj teoriji i to na tri načina: suprotstavljene su utemeljiteljstvu, konceptu centriranog subjekta i pojmu reprezentacije i empirijskog odnošenja. U ovom poglavlju *Poststrukturalizam: nestanak granica* Mouzelis zaključuje da je sociologijska teorija uspješna ako vodi djelotvornom približavanju drugim disciplinama kao što su filozofija, psihoanaliza i lingvistika, a ne prema izolaciji. No to se približavanje mora izvoditi s autonomne pozicije koja ne ugrožava logiku i identitet sociologijskog teoretiziranja i ne smije ga pretvoriti u dodatak navedenim disciplinama.

Nakon što je definirao probleme, Mouzelis počinje liječenje sociologijske teorije. Kritično razmatranje teorija koje bi trebale transcendirati Parsonsov funkcionalizam (Elias, Bourdieu, Giddens) i pokazivanje kako marksistički pojmovi tehnologije, prisvajanja i ideologije mogu pridonijeti restrukturiranju Parsonsove teorije. Četvrto poglavlje (*Institucionalne i figuracijske strukture: Parsons i Elias*) ide u prilog pristupu problematici odnosa agencija-struktura koji ne

ukida distinkciju niti nastoji izvesti institucionalnu strukturu iz agencije i obratno. Mouzelis je pokušao elaborirati fundamentalnu Eliasovu teoriju. "Eliasovo podcjenjivanje značaja institucionalnih struktura (kao cjelina s vlastitom logikom i koje se mijenjaju nezavisno od figuracijskih struktura) dovelo je ovog autora do uspostavljanja kvaziuniverzalističkih generalizacija između sve veće društvene međuovisnosti i samodiscipline. Takve generalizacije, sve dok zanemaruju institucionalne/kulturne kontekste, postaju pogrešne ili trivijalne" (str. 221).

Sljedeći način terapije spajanje je marksističkih i parsonsovskih teorija u poglavlju *O artikulaciji institucionalnih i figuracijskih struktura: približavanje parsonsovskih i marksističkih sociologija*. Ovdje autor razmatra pokušaje oživljavanja parsonsovskog funkcionalizma i evolucionizma i pokazuje kako određena marksistička konceptualna oruđa mogu pomoći pri uspostavljanju primjerenijih veza između institucionalnih i figuracijskih cjelina. Predloženo povezivanje Parsonsove AGIL-sheme s marksističkim pojmovima tehnologijskih, prisvajajućih i ideologijskih dimenzija društvenog života uspjelo je zadržati široku primjenjivost Parsonsove teorije, kao i marksističke postavke koje povezuju institucionalne strukture s agentima i njihovim borbama.

Još jedna vrsta liječenja bazirana na komparaciji Parsonsove teorije uloga, Bourdieuova pristupa i Giddensove strukturacijske teorije, odnosno njegove ideje o dualnosti, izložena je u poglavlju *Pitanje odnosa "sudionik-društvena cjelina"*. Mouzelis je iskoristio Giddensovu teoriju za razumijevanje načina na koji se sudionici odnose spram figuracijskih struktura na sintagmatskoj razini, njihovo povezivanje s društvenim hijerarhijama, odnosno sa složenim hijerarhijskim rasporedom položaja i uloga na paradigmatškoj razini, te hijerarhijsku povezanost u vremenu i prostoru na sintagmatskoj razini. Autor se također bavio Bourdieuovim pojmom *habitus*. Na temelju njegove teorije Mouzelis je razradio ideju o dimenzijama uloge/pozicije, dispozicije i interakcije/situacije društvenih igara, te nemogućnost njihova svodenja jedne na drugu.

Da bi lakše riješio problem, Mouzelis u sedmom poglavlju (*Sinteza i primjena: funkcionalizam: novo sociologijsko razmatranje*) nudi sintezu nalaza i neka moguća rješenja.

Formulirao je skup konceptualnih oruđa pomoću kojih bi se trebale riješiti određene teškoće funkcionalističkog teoretiziranja. Pokušao je pokazati dvije stvari: 1) u kakvom su međusobnom odnosu konceptualna oruđa: figuracijske/ institucionalne cjeline, paradigmatška i sintagmatska dualnost/dualizam, društvene hijerarhije i pozicijske/dispozicijske/interakcijske dimenzije igara i 2) na koji način ta oruđa mogu ukloniti pogrešne postavke o funkcionalističkim objašnjenjima u sociologiji. Ta oruđa su, doduše, samo provizorni prijedlozi ili smjernice u području proučavanja što se neprestano mijenja.

U zaključnom dijelu Mouzelis ukratko iznosi najbitnije zaključke, na što se nadovezuje i dodatak zaključku s osam glavnih točaka koje se mogu promatrati i kao sažetak argumenata iznesenih u knjizi, odnosno kao pravila korisna za teorijski orijentiranu sociologijsku analizu. Dodatak je dokaz kako isti koncepti, izneseni ranije u sedmom poglavlju, mogu biti korisni u područjima što su izravnije povezana s empirijskom problematikom. Tako Mouzelis na vlastitom primjeru pokušava objasniti životni put svoga oca i sebe u kategorijama hijerarhije, dualnosti/dualizma te trodimenzionalnih aspekata igara. Najveći naglasak je stavljen na odnose unutar hijerarhije i odnos između kulturnog i ekonomskog kapitala kao odrednica njihovih sudbina.

Iako se cijela knjiga temelji na kritici mnogih sociologa i njihovih prividno dobrih rješenja, Mouzelis pokušava dati i svoj naputak za izlječenje "bolesne" sociologijske teorije uvođenjem novih kategorija te njihovim kombiniranjem s već postojećim. Definirane su osnovne odrednice sociologijske teorije, prikazana su raskrižja gdje je ona skrenula krivo i, ako slijedimo autorove savjete, možda ju uspijemo vratiti na pravi put. Dakle, moramo se upitati na kojem je to "mjestu" došlo do pogreške.

Glavnu ideju knjige mogli bismo sažeto prikazati otprilike na sljedeći način: zadatak sociologijske teorije nije samo osigurati potpuno razrađena, konceptualna zdanja (poput Parsonsova ili Giddensova), nego osigurati i provizorne, fleksibilne, otvorene, prijelazne okvire korisne za empirijsko, komparativno istraživanje specifičnih sociologijskih problema poput onih koje su razvili Merton, Gouldner ili Lockwood. Smatram da je autor stavio pred sebe veliki zadatak, koji se kombinacijom svih njegovih zamisli i terapija čini ostvarivim.